

Οι έννοιες της αγοράς, της τιμής και της ανταλλαγής στην αιμοδοσία

Δρ. Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης
 Ιατρός, Υγιεινολόγος – Βιοπαθολόγος

Εισαγωγή

Η ευρύτατη εφαρμογή των μεταγγίσεων, σε συνάρτηση με τις δυσκολίες εξεύρεσης των ποσοτήτων αίματος που απαιτούνται για την κάλυψη των υφιστάμενων αναγκών, δημιουργούν ένα οξύ ιατροκοινωνικό πρόβλημα, που απασχολεί τους υπεύθυνους φορείς υγείας σ' όλο τον κόσμο.

Η έλλειψη αίματος συνεπάγεται αναβολές χειρουργικών επεμβάσεων, παράταση της παραμονής των ασθενών στα νοσοκομεία, απώλεια εισοδημάτων από την καθυστέρηση έναρξης της θεραπείας και ευρύτερες ψυχολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις, που επιβαρύνουν τόσο τους ίδιους τους ασθενείς, όσο και το οικογενειακό τους περιβάλλον.

Η αντιμετώπιση του προβλήματος απαιτεί την εφαρμογή εθνικής αιμοδοτικής πολιτικής, στηριζόμενης σε αρχές μη κερδοσκοπικού μάρκετινγκ και έχοντας ως βάση, κυρίως, την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού.

Η έννοια της αγοράς στην αιμοδοσία

Αγορά για μια επιχείρηση είναι ο χώρος όπου πραγματοποιείται ζήτηση και προσφορά αγαθών. «Αγορά» στην αιμοδοσία είναι ο χώρος, όπου μια ικανή αιμοδοτική ομάδα πληθυσμού προσφέρει αίμα, επιδιώκοντας συγκεκριμένα οφέλη. Αυτά, μπορεί να είναι η κοινωνική αναγνώριση, η παροχή αδειών, η κάλυψη πιθανών μελλοντικών αναγκών σε αίμα κ.ά. Η ιδιόμορφη αυτή αγορά δημιουργείται από την ίδια την Πολιτεία, μέσα στα πλαίσια της ιατροκοινωνικής πολιτικής που ασκεί, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες της χώρας σε αίμα.

Οι παράγοντες που μπορούν να καθορίσουν τις ελάχιστες αναγκαίες ποσότητες αίματος για μια χώρα είναι:

1. Ο συνήθης ρυθμός προσφοράς αίματος από το κοινό.
2. Η μέση ημερήσια κατανάλωση.

3. Η διάρκεια ζωής του αίματος εκτός οργανισμού, που είναι 21 ημέρες.

Οι παράγοντες αυτοί πρέπει να συνεκτιμούνται στον υπολογισμό των αιμοληπτικών αναγκών, γιατί με βάση τον κανόνα, «το ελάχιστο απόθεμα ασφάλειας για κάθε προϊόν, ισούται με τη μέση ημερήσια κατανάλωσή του, επί τον αριθμό των ημερών της μεγαλύτερης καθυστέρησης εφοδιασμού της αγοράς, που μπορεί να επιφέρει οποιαδήποτε μεμονωμένη αιτία».

Στην «αγορά» της αιμοδοσίας «καταναλωτές» είναι κυρίως οι ασθενείς, ενώ, θεωρητικά, μπορεί να γίνουν «πελάτες» όλοι οι πολίτες της χώρας, ανεξάρτητα φύλου και ηλικίας. Η ομάδα, που καλείται να καλύψει τις αιμοδοτικές ανάγκες, είναι ο ενεργός αιμοδοτικός πληθυσμός, που περιλαμβάνει τα υγιή άτομα ηλικίας 18-60 ετών. Οι υπηρέσιες αιμοδοσίας θεωρούν τα άτομα αυτά «αγορά» και προσπαθούν να τα προσελκύσουν, εφαρμόζοντας πρακτικές, που αποσκοπούν στη μεθοδική προσέγγισή τους και στην προσφορά σειράς πλεονεκτημάτων.

Η έννοια «κέρδος» στην αιμοδοσία βρίσκεται σε συνάρτηση με την προάσπιση της υγείας και την προαγωγή της κοινωνικής ευημερίας των πολιτών και για τον λόγο αυτό δεν θα πρέπει να αποτιμάται σε χρηματικές μονάδες. Όμως, το πρόβλημα της έλλειψης των απαραίτητων ποσοτήτων αίματος είναι υπαρκτό. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι η εφαρμογή, σε πολλές χώρες, ανορθόδοξων μορφών «προσφοράς», όπως είναι η εμπορία αίματος, η αγορά από το εξωτερικό, ο έμμεσος εξαναγκασμός των στρατευμένων να αιμοδοτούν κ.ά.

Η έννοια της τιμής και της ανταλλαγής στην αιμοδοσία

Σε διεθνές επίπεδο παρατηρούνται δύο τάσεις για τον καθορισμό χρηματικής τιμής για το

αίμα. Η πρώτη δέχεται ότι η τιμή του αίματος πρέπει να ρυθμίζεται σύμφωνα με τις συνθήκες της ελεύθερης αγοράς και η δεύτερη, ότι το αίμα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως κοινωνικό αγαθό και κατά συνέπεια δεν πρέπει να διακινείται από κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Οι λόγοι που καθιστούν το αίμα κοινωνικό αγαθό, είναι η δυσχέρεια στην εξεύρεσή του και η αδυναμία υποκατάστασής του από άλλα θεραπευτικά προϊόντα. Έτσι, ο καθορισμός της τιμής για το αίμα με βάση το κόστος, αποκτά δευτερεύουσα σημασία και η «μονοπώληση» του είδους από την Πολιτεία, άλλες διαστάσεις.

Η προσφορά αίματος στις διάφορες χώρες του κόσμου γίνεται, κατά περίπτωση, με τους εξής τρόπους:

1. Με οικονομική αποζημίωση του δότη.
2. Με αμοιβαιότητα.
3. Με εθελοντική δωρεά χωρίς αμοιβαιότητα.

Στην πράξη και σε παγκόσμια κλίμακα οι μορφές «ανταλλαγής», που αναπτύχθηκαν, είναι:

1. Η χρηματική, όταν η τιμή του αίματος καθορίζεται είτε στην ελεύθερη αγορά είτε με κρατική παρέμβαση, που εκδηλώνεται με άμεση χρηματική αμοιβή του δότη ή έμμεση, μέσω φορολογικών απαλλαγών.

2. Η μη χρηματική, όταν η Πολιτεία προσφέρει διπλώματα, δωρεάν ιατρική περίθαλψη, προτεραιότητα σε στεγαστικά προγράμματα και αιμοδοτικές άδειες.

3. Η ανταλλαγή σε είδος, όταν επιδιώκεται, είτε η προσφορά αίματος από το συγγενικό περιβάλλον του ασθενούς, είτε η ανάπτυξη ενός πιστωτικού συστήματος, όταν προσφέρεται αίμα σε τακτά χρονικά διαστήματα, για τις πιθανές μελλοντικές ανάγκες του αιμοδότη και της οικογένειάς του.

Με βάση τα συστήματα αιμοδοσίας, οι αιμοδότες μπορούν να ταξινομηθούν στις εξής 8 κατηγορίες:

1. Περιστασιακά αμειβόμενοι αιμοδότες (Walk-in donors), που πωλούν το αίμα τους ανάλογα με την τρέχουσα τιμή της αγοράς. Απαντώνται κυρίως στις ΗΠΑ, Γερμανία, Ιαπωνία και στις χώρες της Λατινικής Αμερικής.

2. Επαγγελματίες αιμοδότες, που προσφέρουν αίμα σε τακτά χρονικά διαστήματα, έναντι εβδομαδιαίου ή μηνιαίου μισθού. Απαντώνται κυρίως στις ΗΠΑ, Σουηδία, Γερμανία και Ρωσία.

3. Εξαναγκασζόμενοι με χρηματική αμοιβή αι-

μοδότες, που ωθούνται να αιμοδοτήσουν, απειλούμενοι με απόλυση από τις δουλειές τους. Απαντώνται κυρίως στη Λατινική Αμερική.

4. Αιμοδότες με υποχρέωση αντικαταβολής, που καλούνται να αντικαταστήσουν το αίμα που χρησιμοποιήθηκε από τους ίδιους ή από συγγενείς τους.

5. Αιμοδότες που προσφέρουν αίμα για να καλύψουν μόνο τις πιθανές μελλοντικές ανάγκες σε αίμα των ίδιων ή ατόμων του συγγενικού τους περιβάλλοντος. Απαντώνται στην Ευρώπη, την Αυστραλία και τις ΗΠΑ και αποκαλούνται δανειστές αίματος.

6. «Αιχμάλωτοι» αιμοδότες, που είναι κυρίως στρατιώτες, φυλακισμένοι και τρόφιμοι ιδρυμάτων. Προσφέρουν αίμα υποκύπτοντας σ' ένα πολύπλοκο σύστημα έμμεσου ψυχολογικού εξαναγκασμού, τιμωρίας και αμοιβής. Τα ίδια άτομα, στην πλειοψηφία τους και κάτω από άλλες συνθήκες, δεν θα πρόσφεραν αίμα.

7. Αιμοδότες με πρόσθετες παροχές, που αιμοδοτούν παρακινούμενοι από αιμοδοτικές άδειες, δωρεάν διακοπές, δωρεάν εισιτήρια για καλλιτεχνικές και αθλητικές εκδηλώσεις κ.ά. Απαντώνται κυρίως στην Αυστρία, Γερμανία, Ιταλία και Σουηδία.

8. Κοινωνικοί δότες, που αιμοδοτούν με ελεύθερη βούληση χωρίς να επιδιώκουν, έστω και την ελάχιστη αμοιβή.

Σχόλιο

Η παροχή υψηλού επιπέδου υγειονομικής φροντίδας, είναι υποχρέωση κάθε Πολιτείας και αναφαίρετο δικαίωμα όλων των ανθρώπων. Μια πλευρά της αντίληψης αυτής, είναι η δωρεάν προσφορά αίματος από τις αρμόδιες υπηρεσίες στους πολίτες εκείνους, που το έχουν ανάγκη.

Στη χώρα μας, η μεσογειακή αναιμία, τα πολλά τροχαία ατυχήματα, η αντιμετώπιση διαφόρων παθήσεων του αιμοποιητικού συστήματος και οι χειρουργικές επεμβάσεις, έχουν διογκώσει το πρόβλημα της επάρκειας αίματος, το οποίο, όμως, πρέπει να επισημανθεί ότι είναι υπαρκτό στις περισσότερες χώρες του κόσμου.

Διάφοροι ερευνητές επισημαίνουν ότι οι ασθενείς καταλήγουν συχνά στη θέση ενός «ζητιάνου αίματος», ενώ αναφέρονται περιπτώσεις εγχειρήσεων ανοικτής καρδιάς στις ΗΠΑ για τις οποίες απαιτήθηκαν 300 περίπου φιάλες αίματος, που πληρώθηκαν από τον ασθενή έναντι χι-

λιάδων δολαρίων.

Σε ορισμένες χώρες όπως είναι οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία και η Γερμανία, όπου λειτουργούν ιδιωτικές τράπεζες αίματος κάθε φιάλη αγοράζεται από 10-200 δολάρια και στη συνέχεια μεταπωλείται με μεγάλο κέρδος. Σε άλλες χώρες όπως είναι η Σουηδία, η Ουγγαρία και η Πολωνία, οι αιμοδότες προσελκύνονται με χρήματα και άλλα κίνητρα, όμως στη συνέχεια το αίμα προσφέρεται δωρεάν από την πολιτεία στους ασθενείς.

Η επίλυση του προβλήματος της επάρκειας αίματος, συναρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αποτελεσματική οργάνωση των υπηρεσιών αιμοδοσίας και την επιλογή σωστής πολιτικής στην αποθεματοποίηση αίματος. Στην αποθεματοποίηση αίματος σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν τα εξής:

1. Η εφαρμογή προγραμμάτων λογισμικού για την ταξινόμηση και τον έλεγχο των ομάδων αίματος και τη διαχείριση των αποθεμάτων.

2. Η στατιστική ανάλυση και αξιολόγηση της

κατανάλωσης αίματος κατά αιτία.

3. Η επίταση των προσπαθειών για επιμήκυνση της ζωής του αίματος σε τεχνητό περιβάλλον.

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη λήψη σωστών αποφάσεων από την Πολιτεία για τα ζητήματα της αιμοδοσίας είναι και η συστηματική έρευνα της αιμοδοτικής «αγοράς», που πραγματοποιείται είτε με συνεντεύξεις, είτε με τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων από το κοινό. Η έρευνα της αγοράς αποσκοπεί στον υπολογισμό των αναγκών σε αίμα και στην καταγραφή των στάσεων και των αντιλήψεων του κοινού για την αιμοδοσία, ενώ παράλληλα μπορεί να προσφέρει σημαντικά στοιχεία για τα περιθώρια τροποποίησης της αιμοδοτικής συμπεριφοράς των πολιτών.

Τέλος, είναι σημαντικό να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις δύο βασικές διαδικασίες υποκίνησης του ατόμου, που παραδέχεται η κοινωνική ψυχολογία και που αφορούν στην αναγνώριση και τα κίνητρα.

